

والدین آموزش دیده اثر بخش‌اند

با دکتر علیرضا عصاره، طراح دوره‌های آموزشی خانواده

معصومه حبیب‌پور

عکاس: غلامرضا بهرامی

اشاره

سخن گفتن از ویژگی‌های دوره‌ی تحصیلی ابتدایی و دانش‌آموزان آن آسان نیست. باید پذیرفت که عوامل بسیاری از جمله برنامه‌ی درسی، تربیت آموزگار و نگاه کلان قانون‌گذار و بسیاری مؤلفه‌های دیگر بر این موضوع تأثیر دارد. اما در این میان باید پدران و مادران و مقولات تربیتی را از نظر دور نداشت. با دانستن این مهم و نقشی که انجمن‌های همکاری اولیا و مربیان خواهند داشت، تصمیم گرفتیم با یک کارشناس و پیشکسوت، یعنی دکتر علیرضا عصاره، از معاونان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و دانش‌آموخته‌ی رشته‌ی مطالعات برنامه‌ریزی درسی، گفت‌و‌گویی در این باره انجام دهیم. وی مسئولیت‌هایی از قبیل سرپرستی انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران و استادی دانشگاه را داشته است و اینک سرپرست پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش است. دکتر عصاره در ترجمه و تألیف کتاب و مقالات تعلیم و تربیتی دست داشته و مقاله‌ی «نظام‌های آموزشی استرالیا و فرانسه در دانش‌نامه‌ی برنامه‌ی درسی» از نوشته‌های اوست.

نقش خانواده را در تقویت زمینه‌های تحصیلی و شخصیتی کودکان در دوره‌ی ابتدایی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

خانواده به‌عنوان مدرسه‌ی اول، در تکوین شخصیت کودکان و نیز تربیت خلاق آنان نقشی اساسی بر عهده دارد. مربیانی همچون بنیامین بلوم اعتقاد دارند، ۵۵ درصد شخصیت کودکان تا پنج سالگی و در دامان خانواده شکل می‌گیرد و از پنج سالگی تا هشت سالگی تا ۶۵ درصد شخصیت آنان در دامان خانه و بخشی در مدرسه شکل خواهد گرفت. ۳۵ درصد مابقی شخصیت نیز از هشت سالگی تا ۲۵ سالگی در نظام مدرسه با دوستان و جامعه شکل خواهد گرفت. همچنین، اعتقاد بر آن است که کودکان تا پنج سالگی ۹۰ درصد خلاق‌اند و این میزان تا هشت سالگی تا ۹۷/۵ درصد قابل افزایش است. گفته می‌شود، از هشت سالگی تا ۴۵ سالگی رشد خلاقیت فقط ۲/۵ درصد است و پس از ۴۵ سالگی هم رشدی برای خلاقیت افراد متصور نیست.

بنابراین، نقش مدرسه‌ی اول یعنی خانواده در بسترسازی و ایجاد زمینه‌ی مناسب برای رشد ۵۵ درصدی شخصیت و ۹۰ درصدی خلاقیت، نقشی مبرهن و روشن است و همین دو مؤلفه می‌توانند میزان اهمیت نهاد خانواده را در آموزش و پرورش فرزندان تا سن پنج سالگی روشن کنند. اضافه بر آن، معمولاً کودکان دبستانی و پیش‌دستانی، حتی زمانی که به مدرسه یا کودکستان می‌روند، زمانی در حدود چهار ساعت از شبانه‌روز را از محیط خانواده فاصله می‌گیرند و حدود ۲۰ ساعت دیگر را در اختیار خانواده هستند.

آقای دکتر عصاره، نگاهی به شرح فعالیت‌های گذشته‌ی شما نشان می‌دهد که در زمینه‌ی علمی و شغلی فردی فعال بوده‌اید؟

بله. من در سال ۱۳۳۳ در دزفول متولد شدم. سال ۵۸ لیسانس کامپیوتر گرفتم و در اندیمشک دبیر ریاضی بودم تا اینکه در سال ۶۱ رئیس آموزش و پرورش اندیمشک شدم. سال ۶۷ فوق لیسانس گرفتم و در سال ۷۷ دوره‌ی دکترای خود را گذراندم. مسئولیت‌هایی در دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه شهید رجایی و مدارس جمهوری اسلامی ایران در هندوستان داشته‌ام. به این دوره‌ها می‌توان طراحی دوره‌های آموزشی خانواده‌ها و دوره‌های تحصیلی ارشد و دکترای دانشگاه‌ها را نیز افزود.

بنابراین، از همین جا به نقش خانواده‌ها و اهمیت آن می‌پردازیم. با توجه به تجربیاتتان،

صلاحیت‌محوری و فرایند‌محوری که فاصله‌ی آن تا وضع مطلوب قابل تأمل است ج. فاصله‌ی برنامه‌های درسی با نیازهای روز اجتماعی و ملی و جهانی
د. نبود احساس تعلق به مدرسه و احساس شادمانی و نشاط در بین دانش‌آموزان ابتدایی.

در اینجا باید پرسیم، چرا تربیت معلم نامتناسب است و آیا اصولاً معلمان ابتدایی ما توانایی و دانش لازم را برای هم‌سو شدن با برنامه‌ی درسی دارند؟

معلمان ما در ابتدایی تا حدی از استانداردهای صلاحیت‌های محتوایی و پداگوژیکی و فناوری فاصله دارند. متوسط استانداردهای تربیت معلم ابتدایی، به‌لحاظ سال تحصیلی، دوره‌ی چهارساله‌ی لیسانس است. دوره‌های آموزشی ضمن خدمت به تناسب تغییرات برنامه‌ها و تحولات ساختاری، از ضروریات اساسی توفیقات معلمان هستند.

معلمان باید از صلاحیت‌های حرفه‌ای و احساس علاقمندی به شغلشان برخوردار باشند و لازم است علاوه بر تسلط بر محتوای آموزشی، از صلاحیت دانش‌معلمی و نیز دانش فناوری برخوردار باشند. ولی زمانی که شما ناگزیر می‌شوید از سرریزهای دوره‌های بالاتر یا حتی از مراقبان بهداشت یا گاهی از سرباز معلم‌ها استفاده کنید یا از حق‌التدریس‌هایی که هیچ‌گونه گواهی‌نامه‌ی معلمی ندارند، نباید انتظار داشته باشید نتیجه‌ی نهایی را برای نیل به وضعیت مطلوب پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی کسب کنید.

جناب‌عالی مقالات و ترجمه‌های متعددی از جمله «توصیه‌هایی برای تربیت فرزندان» دارید. دانش‌آموزان ابتدایی جامعه‌ی امروز را چگونه می‌بینید و برای تحصیل آن‌ها چه توصیه‌هایی به خانواده‌ها دارید؟

دوره‌ی ابتدایی از مهم‌ترین و پایه‌ای‌ترین دوره‌های آموزش و پرورش است و چنانچه خوب سازمان‌دهی و مدیریت شود، دوره‌های تحصیلی متوسطه و دانشگاه نیز می‌توانند

نکته‌ی مهم آن است که پدران و مادران برای رفتار مناسب با فرزندان، چه در دوره‌ی پیش‌دبستانی و چه در دوره‌ی دبستان، نیازمند آموزش هستند و تنها در صورت برخورداری از دوره‌های آموزشی مناسب قادر خواهند بود رفتاری مناسب و اثربخش با فرزندان داشته باشند. تحقیقات نشان می‌دهد، والدینی که در کلاس‌های آموزش خانواده شرکت کرده‌اند، در مقایسه با پدران و مادرانی که نتوانسته‌اند در این کلاس‌ها شرکت کنند، در تأثیر بر وضعیت تحصیلی و تربیتی فرزندان از عملکرد معنادار و اثربخشی برخوردار بوده‌اند.

به لزوم وجود دوره‌های آموزشی مناسب برای خانواده‌ها اشاره کردید. برنامه‌ی درسی ما چه نگرشی در این زمینه و درباره‌ی آموزش خانواده‌ها دارد؟

ابتدا باید دید برنامه‌ی درسی چیست؟ برنامه‌ی درسی عبارت است از برنامه‌ریزی ایجاد فرصت‌های یاددهی-یادگیری به منظور ایجاد تغییرات مطلوب رفتاری و ارزشیابی میزان تحقق رفتارها. این تعریف را سرکار خانم دکتر فریده مشایخ از الن لوی نقل کرده است و به نظرم تعریف بسیار خوب و مناسبی است.

بنابراین، همان‌طور که برنامه‌ریزی درسی برای دوره‌های دبستان و متوسطه به‌عنوان آموزش رسمی در قالب برنامه‌های درسی وظیفه‌ی تربیت انسانی را دنبال می‌کند، در دوره‌ی پیش‌دبستان (که اکنون در خیلی از کشورهای جهان به‌عنوان دوره‌ی پایه‌ای آموزشی و پرورشی جزو نظام رسمی آموزش و پرورش شده است)، مسئولیت برنامه‌های درسی کودکان را عهده‌دار است و در این میان پدران و مادران و نیز مربیان کودکان‌ها به‌عنوان مربیان مدرسه‌ی اول، لازم است آموزش‌های لازم را برای داشتن رفتار مناسب با فرزندان کسب کنند. در شاخص‌های سند تحول بنیادین نیز توجه به نظام خانواده ذکر شده است.

قبل از تولید سند تحول بنیادین و برنامه‌ی درسی ملی، با وجود درک اهمیت موضوع آموزش‌های پیش‌دبستانی

و نیز آموزش پدران و مادرانی که فرزند پیش‌دبستانی دارند، این آموزش‌ها در کانون توجهات رسمی مسئولان و سیاستگذاران آموزش و پرورش یا بهزیستی، به‌صورتی جدی، اساسی و برنامه‌ریزی شده قرار نداشت.

با تغییرات برنامه‌ی درسی در سال‌های اخیر، بعضاً دیده می‌شود خانواده‌ها دچار سردرگمی و نارضایتی هستند. نظر تان در این باره چیست؟

در برنامه‌ی درسی اصطلاحی داریم به‌نام اشاعه‌ی برنامه‌ی درسی، به این مفهوم که وقتی در برنامه‌های درسی تغییر و تحولی صورت می‌گیرد، لازم است دست‌اندرکاران برای توجیه و تنویر افکار مردم و خانواده‌ها در رفع مشکلات و جلب مشارکت آن‌ها در انجام و موفقیت برنامه‌ها، برنامه‌ای متناسب ترتیب دهند. متأسفانه ما در اشاعه‌ی برنامه‌های درسی در نظام تحول ضعف جدی داریم و این ریشه‌ی سردرگمی و نارضایتی خانواده‌ها در برنامه‌های درسی دوره‌ی ابتدایی است؛ از جمله در خصوص نظام ارزشیابی توصیفی برای خانواده‌ها ابهام جدی وجود دارد. هرچند که این نحوه‌ی ارزشیابی برای دوره‌ی ابتدایی بسیار متناسب است. در اینجا این را نیز می‌توان اضافه کرد که دوره‌ی ابتدایی نیز ناموفقیت‌هایی دارد که ریشه‌ی آن‌ها به ترتیب به عوامل زیر مربوط می‌شود:

الف. تربیت معلم نامتناسب و نامتجانس با مبانی انسانی، فرهنگی و حرفه‌ای دوره‌ی ابتدایی
ب. برنامه‌های درسی مبتنی بر حافظه‌محوری و نتیجه‌محوری و نه

همچنان انگیزه دارد!

در کلاس منصوره متولی آموزگار دبستان شمس

محمود یحیوی
عکاس: حسین اکبری

اشاره

انگیزه از عوامل مهم فعالیت و خلاقیت در کارهاست. آموزگاران عزیز نیز از این قاعده مستثنا نیستند. در این زمینه، بامنصوره متولی، آموزگاری با ۲۳ سال سابقه تدریس، گفت‌وگو کرده‌ایم. از سال سوم خدمت متولی در آموزش و پرورش، مقاله‌ها و پژوهش‌های او در مطبوعات محلی و مجلات رشد به چاپ رسیده‌اند. به مشروح این گفت‌وگو شنید توجه فرمایید.

خانم متولی شما در کجا تدریس می‌کنید؟

من در دبستان شمس شهرستان گرمسار و پایه‌ی پنجم تدریس می‌کنم.

فعالیت‌های بسیاری از شما دیده‌ایم، از جمله تألیف کتاب و مقاله. چه عاملی شما را به این کارها وادار می‌دارد؟

در واقع علاقه به کار تدریس، مطالعه و دوست داشتن دانش‌آموزان مشوق و محرک من در تمام این سال‌ها بوده است. دوست دارم معلومات خودم را زیاد کنم و می‌خواهم فراتر از چارچوب کلاس و کتاب درسی عمل کنم.

هنگامی که نوشته‌های شما چاپ می‌شود، چه حسی دارید؟

بسیار خوشحال می‌شوم. نسخه‌ای از آن را برمی‌دارم و به همکاران و دوستان نشان می‌دهم. اگر هم نوشته‌ام چاپ نشود، سعی می‌کنم علت را پی‌گیری کنم.

از شرایط درخشانی برخوردار باشند و برعکس آن، اگر ابتدایی شما خوب نباشد، دوره‌های بعدی هم از وضعیتی مطلوب برخوردار نخواهند بود.

اینجانب در کتاب‌های آموزشی، به پدران و مادرانی که فرزند دبستانی دارند و نیز پدران و مادران و فرزندان در پایه‌ی اول ابتدایی از انتشارات پیوند (انجمن اولیا و مربیان) و نیز در کتاب ترجمه شده‌ام توصیه‌های کلیات و جزئیات مراقبت‌ها و رفتارهای لازم توسط اولیا و مربیان را در مواجهه با دانش‌آموزان یا فرزندان در دوره‌ی ابتدایی مطرح کرده‌ام.

تنها زمانی کودکان به یادگیری واقعی می‌رسند که بتوانند در بستر ایجاد شده کاردستی خود را تولید کنند و به تجربه‌ی واقعی در موضوعی برسند.

بزرگ‌ترین رسالت پدران و مادران و معلمان در دوره‌ی ابتدایی بسترسازی برای شکوفایی ساخت تجربه‌ی یادگیری برای کودکان دبستانی است.

آموزش ابتدایی امروز در جهان محور توسعه محسوب می‌شود. در کنفرانس سال ۲۰۱۵ در کره جنوبی و در کشورهای پیشرفته‌ی آموزشی که مثلاً می‌توان دلالت‌های آن را در کتاب درس‌های فنلاندی برای کشور فنلاند خواند، آموزش دوره‌ی ابتدایی به‌عنوان محور و نکته‌ی اصلی تمرکز نظام‌های آموزشی مورد توجه و تأکید جدی قرار گرفته است.

چنانچه ما سرمایه‌گذاری لازم را از نظر تربیت معلم و آموزش نیروی انسانی، برنامه‌های درسی، فضاهای آموزشی، اقتصاد و پشتیبانی‌های اجرایی، مدیریت آموزشی، آموزش‌های ضمن خدمت و فناوری‌های آموزشی و زیرساخت‌های تجهیزاتی و نیروی انسانی ستادی متخصص در زمینه‌ی آموزش ابتدایی نکنیم، ناگزیر سرمایه‌گذاری ما نمی‌تواند به مقصود وافی گردد. بنابراین، داده‌های ما به جای سرمایه‌گذاری به مصرف تبدیل می‌شود و بهره‌وری لازم را بر جای نخواهد گذاشت.